

1 markka 1870

Tämä artikkeli on eräänlainen täydentävä jatko-osa Hannu Männistön Numismaattisessa aikakauslehdessä 3/1993 julkaisemaan artikkeliin Markat 1864 – 1915 keräilykohteina. Varsinkin rahojen alkuvaiheiden historiatiedot ovat pääosin peräisin mainitusta artikkelista.

Suomen harvinaisin metalliraha on eittämättä 1 markka 1870, jota aiemmin arveltiin olevan olemassa 2-3 kpl. Rahapajan tilastot eivät rahaa tunteneet, eikä siitä sen takia liene tehty novodeltyyppisiä jälkilyöntejäkään, joita esimerkiksi tehtiin 2 markan rahasta vuodelta 1867. Ensimmäisen kerran raha mainittiin Christian Gielin ja A. Iljinin teoksessa РУССКІЯ МОНЕТЫ ЧЕКАРЕННЫЯ СЪ 1801 – 1904 г., joka ilmestyi Pietarissa vuonna 1904. Mainitusta kirjasta on Konros teettänyt uusintapainoksen vuonna 2004, ja kirjasta on myöskin tilattavissa sähköinen näköisversio osoitteesta http://info4hobby.com/product.php?id_product=156

Tietoa rahasta putkahteli aika ajoin, kunnes raha tuli ensimmäisen kerran julkisesti myyntiin Apollon Yhteiskoulussa 5. 6. 1967 pidetyssä SNY:n ylimääräisessä huutokaupassa, jossa kohteena 195 oli ”1 markka 1870, kunto 1?/1, sydänvaakuna sileä”. Lähtöhinta oli 6 000 mk, jolla raha myös myytiin Kansallis-Osake-Pankille, joka osti rahan monien muiden huutokaupassa tarjolla olleiden harvinaisuuksien ohessa kokoelmaansa. Nykyrahassa rahan hinta oli noin 9 000 euroa. Oltuaan vuosikymmenet KOP:n rahakokoelmassa, joka pankkifuusion myötä siirtyi Nordean omistukseen, tuli tämä raha uudelleen julkisesti myyntiin osana Nordean suorittamaa KOP:in kokoelman realisointia Holmaston huutokaupassa 17. 12. 2005. Rahan kohdenumero oli 59 ja lähtöhinta oli 20 000 euroa. Raha myytiin 30 400 eurolla, joka vastaa provisioineen nykyrahassa melko tarkkaan 35 000 euroa. Jatkossa viitataan tähän rahaan referenssillä ex KOP.

Toinen tunnettu kappale ilmaantui markkinoille SNY:n Hotelli Marskissa 12. 4. 1981 pidetyssä suurhuutokaupassa, jossa kunnoltaan 1?/1 oleva kappale oli tarjolla kohdenumerolla 499 lähtöhintaan 35 000 markkaa. Raha myytiin lopulta yksityishenkilölle tuolloin huikeaan 66 000 markan hintaan, joka vastaa vajaata 28 000 euroa nykyrahassa. Vuonna 1986 samainen raha myytiin tuntemattomalla hinnalla Yhdysvaltoihin, josta se palasi useiden välikäsien kautta 1990-luvun loppupuolella takaisin Suomeen. Jatkossa viitataan tähän rahaan referenssillä ex SNY.

Panu Saukkonen on Numismaattisessa Aikakauslehdessä 2/1993 maininnut kiehtovan kuulopuheen, jonka mukaan eräs tukholmalainen Suomen numismatiikkaa tunteva rahakauppias olisi Kaukoidän matkoillaan löytänyt tämän 1 markan rahan vuodelta 1870 eräästä singaporelaisesta rahaliikkeestä ja ostanut sen taskurahahinnalla. Toisaalta erään helsinkiläisen keräilijän kokoelmassa on myöskin varmasti ollut aito kappale, joka siis saattaisi myös olla mainittu vuonna 1981 huutokaupattu

kappale. Asiaa hieman spekuloidessa voisi ajatella, että jos vuonna 1981 SNY:n huutokaupassa olevan rahan jätti myyntiin ”tukholmalainen rahakauppias”, voi mainittu helsinkiläiskeräilijän kappale olla kolmas olemassa oleva kappale. Jos taasen rahan asetti myyntiin joku suomalainen toimeksiantaja, saattaa kuulopuhe ”tukholmalaisesta rahakauppiasta” olla urbaani legenda, eikä näin ollen kolmattakaan kappaletta ehkä ole olemassa.

Yleisesti huhuttiin myös, että Eremitaasin rahakokoelmassa Pietarissa olisi yksi kappale mainittua rahaa. Myöhemmin erityisesti Timo Ruotsalaisen selvitettyä asiaa on käynyt ilmi, että Eremitaasin kokoelmissa ei ole eikä ole koskaan ollutkaan 1 markan rahaa vuodelta 1870.

Nykyään rahoja siis tiedetään varmasti olevan olemassa vain mainitut kaksi kappaletta, jotka molemmat ovat tänä päivänä Michael Wideniuksen kokoelmissa. Kuvat rahoista ohessa, arvopuolet kuvassa 1 ja tunnuspuolet kuvassa 2.

Kuva 1. 1 markka 1870, molempien tunnettujen kappaleiden arvopuolet. Vasemmalla hieman painavampi ex SNY ja oikealla ex KOP.

Kuva 2. 1 markka 1870, molempien tunnettujen kappaleiden tunnuspuolet. Järjestys sama kuin kuvassa 1.

Rahojen painot poikkeavat hieman toisistaan, vasemmanpuoleinen ex SNY painaa 5,18 grammaa ja oikeanpuoleinen hieman patinoitunut ex KOP painaa 5,01 grammaa.

Kuva 3. Verrokkirahat vuosilta 1867 ja 1872.

Kuten tunnettua, on vuoden 1870 markka yhden vuoden tyyppiä, eli arvopuoleltaan se poikkeaa niin vanhemmista kuin uudemmissa malleista. Sekä ex SNY:n ja ex KOP:n arvopuoli on täysin identtinen, eli siis samalla meistillä lyöty. Kuvassa 3 on verrokkirahoina sekä vanhemman (1867) ja uudemman (1872) mallin arvopuolet. Selkeimmin eron huomaa sanan MARKKA sijoittumisessa

lehväseppelien suhteen. Vuoden 1867 rahassa sana MARKKA on alhaaltapäin kolmannen ja neljännen lehvänipun välin kohdalla, kun vuoden 1870 rahojen sana MARKKA on alhaaltapäin kolmannen lehvänipun yläosan kohdalla M-kirjaimen yläosan ollessa terhojen tasalla. Vuoden 1872 rahassa on sana MARKKA aivan alhaalta kolmannen lehvänipun keskellä ja kirjainten yläosa on reilusti terhojen alapuolella.

Reunahelmiltään vuoden 1870 rahojen arvopuoli poikkeaa muista aikakauden 1 markan rahoista. Vuoden 1864 1 markan rahan etusivulla on 99 helmeä, vuosien 1865, 1866 ja 1867 1 markan rahojen etusivuilla on 88 reunahelmeä, mutta vuoden 1870 1 markan rahan arvopuolen helmireunassa on vain 86 helmeä, mikä siis poikkeaa kaikista muista tunnetuista tyypeistä. Vuoden 1872 1 markan rahan arvopuolen helmireunassa on 112 helmeä, ja kyseessä onkin täysin uusi tyyppi.

Lisäksi vuoden 1870 markan rusetti poikkeaa erityisesti alaosan oksan- ja nauhantynkineen merkittävästi aiempien vuosien vastaavasta. Samaten seppelien terhojen lukumäärissä eri väleissä on eroja. On siis ilmeistä, että vuoden 1870 markan arvopuoli edustaa omaa omintakeista tyyppiään.

Rahoja lähemmin tutkittaessa löytyy näiden kahden tunnetun kappaleen tunnuspuolista merkittäviä eroja, joten ne on selvästi lyöty eri meisteillä. Kuten jo Hannu Männistö artikkelissaan totesi, on rahojen kotkan pyrstön kärki eri kohdissa. Ex KOP:n pyrstön kärki on reunan sanan NAULASTA kirjainten U ja L välissä, kun taas ex SNY:n pyrstön kärki on NAULASTA –sanan kirjainten L ja A välissä. Ero käy hyvin ilmi kuvasta 2. Tämä ero johtuu ilmeisesti tekstin erilaisesta asemoinnista. Kotka itsessään on identtinen.

Esimerkiksi ex KOP rahan numerot ovat luvussa 94,48 harvemmin sommitellut kuin ex SNY:n tiukempaan pakatut numerot. Ero on erityisen selvä numeroiden 9 ja 4 välissä olevassa tilassa. Luettaessa tekstiä alusta ruusukkeesta oikealle myötäpäivään on ex KOP rahan teksti kello kuuteen tultaessa jo yhden kirjaimen ex SYP:n tekstiä edellä, mistä jo Hannu Männistön artikkelissaan kuvaama poikkeama pyrstön kärjen ja tekstin asemassa johtuu. Mainittakoon myös, että ex KOP rahan pyrstön ja tekstin asema on uniikki poikkeama, kun taas ex SNY:n kotkanpyrstön asema tekstiin nähden on esimerkiksi vuoden 1867 rahassa esiintyvän kaltainen.

Kuvia tarkasti vertailtaessa löytyy myöskin toinen ero: ex KOP:n tunnuspuolen helmireunassa on 86 helmeä (kuten arvopuolellakin), mutta ex SNY: tunnuspuolen helmireunassa onkin 87 helmeä. Ja kuten arvopuolenkin tapauksessa, on tämä ainutlaatuista verrattuna vanhempiin malleihin, joissa esiintynyt joko tiuhahelmistä 99 helmen mallia tai harvahelmistä 88 helmen mallia.

Näiden rahojen historia on hyvinkin hämärän peitossa – miksi ja milloin ne on tehty? Itse olen kuullut aikoinaan hyvin mielikuvituksen tarinan, jonka mukaan rahat olisi tehty Suomessa

sijoitettuna olleen kasakkaosaston palkanmaksua varten, mutta tällä teorialla lienee lähinnä vain viihdearvoa.

Erittäin uskottavan teorian (jota myöskin tekemäni ja tässä artikkelissani esittelemän poikkeamat muista aikakauden 1 markan rahatyypeistä mielestäni vahvasti tukevat) rahojen valmistuksesta on esitelty Tuukka Talvio kirjassaan Suomen Rahat.

Koska aiemmat, jo käytössä kauan olleet mestit olivat kuluneet melko lailla loppuun, oli tarve saada käyttöön uudet mestit. Asiasta käytiin mm. kirjeenvaihtoa mestit alun perin suunnitelleen Lea Ahlbornin kanssa. Mitä ilmeisimmin rahapajalla tehtiin joitain prototyypeiksi katsottavia meistejä, joita koeluontoisesti käytettiin ja siten valmistettiin joitain rahoja. Kuten muistamme, ei vuodelle 1870 ole Rahapajan tilastoihin tehty mitään toimitusmerkintöjä 1 markan rahoista, joten vuonna 1870 ei näitä rahoja liikkeelle laskettu. Kun rahoja ryhdyttiin taas vuonna 1872 tuottamaan ja toimittamaan kokonaan uudelleensuunnitelluilla meisteillä, jotka poikkeavat merkittävästi aiemmista malleista, on hyvinkin mahdollista että näitä prototyypimeisteillä tehtyjä koekappaleita toimitettiin Suomen Pankille vuoden 1872 meisteillä tuotettujen mukana – ihan kelpoisia rahojahan nämä koekappaleetkin olivat!

Mielenkiintoinen yksityiskohta liittyy rahojen painoihin. Ex SNY on tarkalleen oikean painoinen (5,18 grammaa) huolimatta kuluneisuudestaan, kun taas ex KOP on katsottava jopa alipainoiseksi 5,01 gramman painollaan. Kun kyseessä on kuitenkin täysiarvoinen valtakunnan pääraha, tuntuu liki 4 prosentin alipainoisuus jopa kuluneellakin rahalla suurelta. Olisiko mahdollisesti prototyypimeistejä testailtu vajaalaatuisilla aihioilla?

Minussa tämän artikkelin kirjoittaminen herätti enemmän kysymyksiä kuin mitä löysin vastauksia. Kuka möi ex SNY-raham? Onko ”Singaporen stoori” pelkkä numismaattinen legenda? Onko rahoja sittenkin olemassa enemmän kuin nyt esitelty ja tunnetut kaksi kappaletta? Rahojen vaiheista ennen vuotta 1967 kertoi Hannu Männistö artikkelissaan useitakin mielenkiintoisia tietoja, mutta varsinaisia referenssejä ei tuolta ajalta tunnu olevan. Ja moni, joka on jotain tiennyt, on jo poistunut keskuudestamme.

Tarinallamme ei siis voi laittaa pistettä. Jos joku mahdollisesti tietää näistä lumoavista 1 markan hopearahoista vuodelta 1870 jotain relevanttia, voi minuun ottaa aina yhteyttä, ja uusien tietojen ilmetessä tulen luonnollisesti julkaisemaan niitä tilanteen mukaan.

Erityiskiitos Hannu Männistölle, Kurt Petterssonille ja Tuukka Talviolle, jotka olivat minulle suurena apuna artikkelin kirjoituksessa asiaan liittyvien faktojen tarkentamisessa, sekä tietysti Michael Wideniukselle, joka ystävällisyydellään on tehnyt tämän artikkelin kirjoittamisen ja julkaisemisen mahdolliseksi.

Jorma J. Imppola